

COLLOQUIA RUSSICA

Series I, vol. 7

RUS' AND THE WORLD OF THE NOMADS (THE SECOND HALF OF THE 9TH – 16TH C.)

Publication from the 7th
International Scientific Conference,
Plzeň, 23th–26th November, 2016

Editor
Vitaliy Nagirnyy

Krakow 2017

Роман Хаутала, *От „Давида, царя Индии” до „ненавистного плебса Сатаны”*. *Антология ранних латинских сведений о татаро-монголах*, Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2015, 496 с. (Серия: *Язма Мирас. Письменное Наследие. Textual Heritage*, вып. 2) [Roman Hautala, *Od „Dawida, cesarza Indii” do „nienawisnego plebsu szatana”*. *Antologia wczesnych łacińskojęzycznych wiadomości o Tataro-Mongolach*, Kazań: Instytut Historii im. Sz. Mardżani AN RT, 2015, 496 s. (Seria: *Jazma Miras. Piśmiennicze dziedzictwo. Textual Heritage*, t. 2)]

Autor publikacji, Roman Hautala, jest pracownikiem naukowym Instytutu Historii im. Szigabutdina Mardżani Akademii Nauk Tatarstanu w Kazaniu (Rosja), a także czynnym badaczem związanym z Instytutem Historii Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu w Oulu (Finlandia). W polu jego zainteresowań naukowych znajdują się średniowieczne kontakty świata kultury zachodniej z Mongołami (Tatarami). Świadczy o tym kilkadziesiąt publikacji tego autora, głównie w języku rosyjskim i angielskim. Wśród nich ważne miejsce zajmują edycje źródłowe dokumentów odnoszących się do problematyki mongolskiej (tatarskiej). Przykładem może być praca na temat jarłyku chana Uzbeka dla franciszkanów z 1314 r. wraz z łacińskim tekstem, jego przekładem na język rosyjski i komentarzem, która ukazała się drukiem w 2014 r., a więc równo 700 lat po wystawieniu owego interesującego dokumentu przez wspomnianego tu władcę Złotej Ordy. Warte uwagi są również inne publikacje tegoż autora.

Prezentowana w tytule książka została wdana w ramach projektu pod nazwą *Jazma Miras. Pisemne Dziedzictwo. Textual Heritage* (*Язма Мирас. Письменное Наследие. Textual Heritage*), którego celem jest publikowanie oryginalnych tekstów źródłowych i ich przekładów na język rosyjski, odnoszących się do historii Złotej Ordy.

Pracę poprzedza krótkie słowo wstępne redaktora naukowego projektu – Ilnura Mirgalieiewa. Dalej, już w zasadniczej części pracy, autorstwa Romana Hautali, znaleźć można dwa obszernie rozdziały, z których pierwszy daje czytelnikowi możliwość zapoznania się z prezentowaną w publikacji problematyką, gdy chodzi o źródła i literaturę przedmiotu, zawiera ponadto wprowadzenie, odnoszące się do ekspansji mongolskiej na Bliski Wschód, stosunków Węgier z Kumanami (Połowcami) i inwazji Mongołów na kraje europejskie. W rozdziale drugim swojej antologii, rosyjski badacz zamieścił aż 91 fragmentów różnego rodzaju źródeł: kronik, roczników, relacji, dokumentów. Zdecydował się przy tym na ich wydanie zarówno w języku łacińskim, jak i w rosyjskim przekładzie. Każdy z przytoczonych przekazów poprzedzony został krótkim regestem w języku ojczystym autora, a także informacją o edycjach źródłowych, odnoszących się do publikowanego niżej tekstu, jak również przypisami, znajdującymi się pod każdym z tłumaczeń. Końcowa część książki zawiera wykaz literatury, osobno – rosyjskiej i ukraińskiej, a osobno – europejskiej i amerykańskiej, jak również dwa indeksy nazw

osobowych i geograficznych: cyryliczny i łaciński. Całość dopełnia twarda oprawa i sztywne kartki, pozwalające czytelnikowi otwierać książkę bez specjalnych obaw, że może ją uszkodzić.

Wartym odnotowania, choć nie zawsze zrozumiałym dla czytelnika, jest układ, w jakim Roman Hautala zaprezentował zgromadzony przez siebie materiał źródłowy, obejmujący czasową od 1216–1223/1224 do 1286–1291 r. Najwcześniejsza wzmianka, zaczerpnięta z kroniki Jakuba z Vitry, a dotycząca stepowego plemienia Kumanów (Połowców), w odróżnieniu od pozostałych, została przypisana do podrozdziału pierwszego, noszącego tytuł *Wspomnienia o mongolskiej ekspansji w komunikatach z Bliskiego Wschodu*, jednak bez odniesienia do konkretnego nagłówka. Kolejne zapiski we wspomnianym tu pierwszym podrozdziale są już zgrupowane pod nagłówkami, noszącymi kolejno nazwy: *Wiadomości o podbojach „cesarza Dawida”, Świadcstwa o pierwszych kontaktach Mongołów z Gruzinami, Świadcstwa o bitwie nad Kałką, otrzymane z królestwa Węgier i Rusi, Świadcstwa o ponownym najeździe mongolskim na Zakaukazie*. W podrozdziale drugim, noszącym tytuł *Świadcstwa o wzajemnych stosunkach królestwa Węgier i Kumanów*, znaleźć można dwa nagłówki, otwierające poszczególne zapiski źródłowe: *Przed pojawieniem się teutońskich rycerzy w Siedmiogrodzie (1211–1225), Świadcstwa obejmujące kręgi bliższej i dalszej działalności eparchii kumańskiej*. Co ciekawe, podrozdział trzeci, noszący tytuł *Świadcstwa o wyprawie Mongołów na Zachód*, nie został zaopatrzony w żaden nagłówek, choć ewidentnie owe świadcstwa są różnej proveniencji i wydawać by się mogło, że ich prezentacja powinna być bardziej dokładna. Należy przy tym zauważyć, iż treść nagłówków niekoniecznie jest adekwatna do faktycznego stanu rzeczy. Przykładem tutaj mogą być zapiski kronikarskie i rocznikarskie zamieszczone pod nagłówkiem *Świadcstwa o bitwie nad Kałką, otrzymane z królestwa Węgier i Rusi*. Skądinąd wiadomo, że wspomniane tu świadcstwa o wydarzeniach z 1223 r. zostały zredagowane wyłącznie przez osoby pochodzące z terenu dzisiejszych Włoch, Austrii, Niemiec, Francji i Łotwy, bynajmniej nie z krajów położonych bardziej na wschód. Oczywiście wiadomości, jakie otrzymywali zachodnioeuropejscy kronikarze i annaliści mogły pochodzić od informatorów z terenów ówczesnych Węgier lub Rusi, jednak nie ma na to bezpośrednich dowodów. Niewykluczone zresztą, że osobami, które przekazywały do Włoch, Austrii, Niemiec, Francji i na Łotwę wiadomości o bitwie nad rzeką Kałką i jej skutkach, byli zachodnioeuropejscy kupcy, podróżnicy i szpiedzy, docierający w swoich wozach daleko w głąb szeroko rozumianego Orientu.

Używając w tytule słowo „antologia”, autor skutecznie uwolnił się od obowiązku przedstawienia wszystkich wzmianek źródłowych, odnoszących się do wspomnianej tematyki, których jest oczywiście znacznie więcej. Można tu chociażby wspomnieć trzynastowieczne przekazy proveniencji polskiej czy czeskiej, a więc pochodzące z krajów, które w 1241 r. bezpośrednio dotknął niszczący najazd Mongołów pod wodzą Ordu, starszego brata Batu.

Przedstawione powyżej uwagi bynajmniej nie dyskredytują ogromu pracy, jaki włożył autor, przekazując w ręce czytelnika solidną i jakże potrzebną książkę, pozwalającą zgłębić treść średniowiecznych i pisanych w języku łacińskim źródeł, osobom, które łaciny nie znają, a operują jedynie językiem rosyjskim. Należy przy tym zauważyć, że zaproponowane przekłady łacińskich kronik, roczników, relacji i dokumentów na język ojczysty autora, nie zawsze są dosłownymi tłumaczeniami i przybierają niekiedy postać przekładów adekwatnych lub ekwiwalentnych, a nawet parafraz, co naturalnie nie umniejsza walorów poznawczych czytanych fragmentów, za to z całą pewnością pozwala lepiej zrozumieć ich treść. Poza tym czytelnik ma do dyspozycji także teksty łacińskie i – o ile tylko zna ten język – w każdej chwili może porównać obydwie wersje. Nie do przecenienia mocną stroną omawianej tu publikacji jest dostępność tak wielkiej ilości oryginalnych trzynastowiecznych przekazów historycznych w jednej pozycji książkowej. Z pewnością ułatwia to badaczom, zajmującym się tematyką mongolską (tatarską), szybkie dotarcie do interesujących zapisów źródłowych, zaczerpniętych z różnych rękopisów. Te ostatnie zostały dość starannie skolacjonowane, o czym świadczy kilkaset przypisów pod tekstami łacińskimi. Na uwagę zasługują ponadto fachowe komentarze autora, zamieszczone w sąsiedztwie rosyjskich tłumaczeń, odwołujące się jednak głównie do wyników badań autorów wschodnioeuropejskich, a także zachodnioeuropejskich i amerykańskich, rzadziej historyków z terenu Europy Środkowej (Austrii, Czech i Polski). Uznanie budzą wyniki kwerendy bibliotecznej, w trakcie której autor dotarł do wielkiej ilości publikacji, które ukazały się po 1990 r., prezentujących najnowszy stan badań, gdy chodzi o problematykę ekspansji ludów stepowych na tereny Europy w XIII wieku.

Mając na uwadze powyższy stan rzeczy pozostaje wyrazić nadzieję, że omawiana tu publikacja zainteresuje nie tylko badaczy rosyjskich, ale również historyków znających tamtejszy język, a mieszkających poza granicami Rosji.

Norbert Mika